

● ولادت استاد همایی

استاد سیدجمال الدین همایی در ۱۳ دی ماه ۱۲۷۸ ش در اصفهان و در کانون گرم خانواده‌ای دانش پرور و اهل فضل و ادب چشم به جهان گشود. پدر وی «طرب شیرازی» و پدر بزرگش «همای شیرازی» هر دو از شاعران به نام و گران سنگ دوره‌ی خود به‌شمار می‌آیند. استاد همایی

● آغاز تحصیل

استاد همایی درس خواندن را از چهار- پنج سالگی نزد پدر و مادر فرهیخته‌ی خویش آغاز کرد. قرائت قرآن، ادعیه‌ی وارد شده، گلستان و غزلیات حافظ را از مادر آموخت. آن گاه او را به مکتب سپردند، تا اصول دین و اخلاق و آداب اسلامی را فراگیرد. وی در این باره می‌گوید: «در نزدیکی منزل ما زنی بود

به خاطر دارم که پس از اتمام آن مادرم شخصاً به مکتب آمد و یک کله قند شهری بایک دست لباس زنانه با بشقابی نقل بادام به ملاباجی هدیه کرد.^(۱) استاد همایی شش - هفت ساله بود که به همراه برادر بزرگش به مکتب میرزا عبدالغفار پاقلعه‌ای رفت. وقتی در همان روز اول به اشاره‌ی استاد با صدای رسا و صحیح اولین شعر دیوان حافظ را خواند، مورد تشویق استاد قرار گرفت. وی به پدر استاد همایی نوشت: «قدر این کودک را بدانید». در سال ۱۳۲۶ به مدرسه‌ی حقایق و پس از یک سال اقامت در آن جا به مدرسه‌ی «قدسیه» روانه شد. در آن جا حساب و هندسه‌ی جدید و اندکی تاریخ و جغرافیا آموخت. در همین دوره به منظور آموزش خط، علاوه بر حضور در خدمت مرحوم میرزا حسن قدسی از محضر ملامحمدتقی کاتب خوش‌نویسی آموخت و از اواخر سال ۱۳۲۸ استاد همایی به مدرسه «نیمارود» نقل مکان کرد و تا سال ۱۳۴۸ به مدت بیست سال در آن مدرسه مشغول تحصیل علوم اسلامی شد.

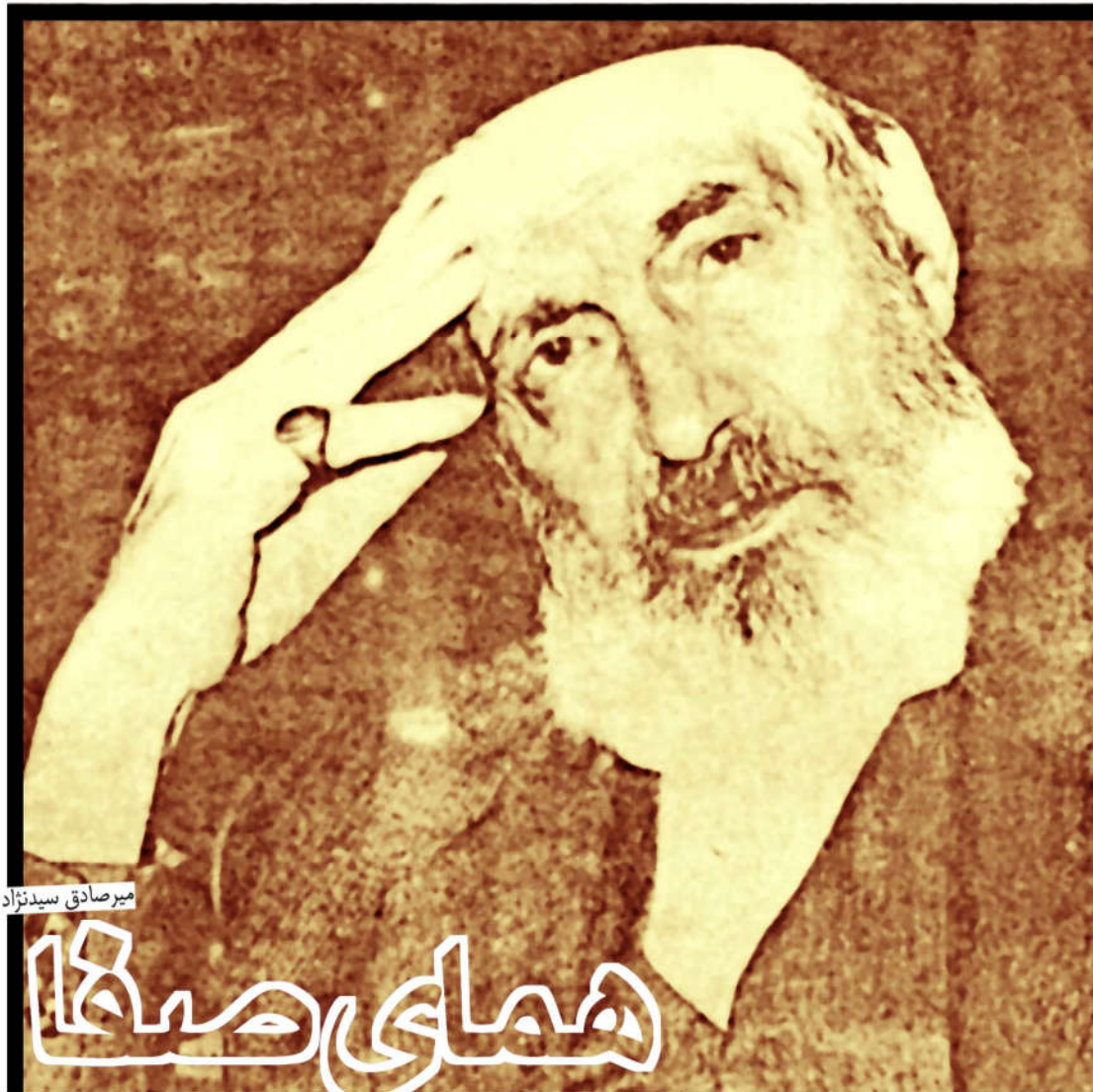
● نیل به درجه‌ی اجتهاد

بر اثر سخت کوشی مستمر طولی نکشید که استاد همایی به دریافت چند فقره اجازه‌ی روایت و اجتهاد از علمای بزرگ عصر نایل آمد که از آن جمله است:

اجازه‌ی روایت از آیت الله حاج شیخ مرتضی آشتیانی؛ اجازه‌ی روایت از آیت الله شیخ محمدحسین فشارکی که از فقهای بزرگ و مدرسان بنام حوزه‌ی اصفهان بوده‌اند، اجازه‌ی روایت و اجتهاد از آیت الله سیدمحمد نجف آبادی (م ۱۳۵۸ ق)؛ اجازه‌ی اجتهاد از آیت الله حاج میرزا عبدالحسین سید العراقرین خاتون آبادی (م ۱۳۵۰ ق)؛ اجازه‌ی اجتهاد از آیت الله میرزا ابوطالب محتشمی که از علمای کم نظیر در زمینه‌ی تسلط به علوم اسلامی بودند.

● تدریس در مدارس جدید

تدریس در مدارس جدید را استاد همایی در حدود سال ۱۳۰۰ ش آغاز کردند. ابتدا در مدرسه‌ی صارمیه - که اولین دبیرستان شش کلاسه‌ی اصفهان بود - به تدریس فلسفه و ادبیات فارسی و عربی پرداخت. در سال ۱۳۰۷ ش از اصفهان به تهران آمد و به طور رسمی در وزارت معارف مشغول به کار شد و به منظور تدریس راهی تبریز شد و تا سال ۱۳۱۰ در این شهر به تدریس فلسفه و ادبیات مشغول بود. پس از آن دوباره به تهران منتقل شد و در مدرسه‌ی دارالفنون، دبیرستان شرف مظفری و دبیرستان نظام به تدریس ادبیات پرداخت. در سال ۱۳۱۴ به دانشگاه راه یافت و سال‌ها در دوره‌ی دکتری دانشکده‌ی حقوق و ادبیات تدریس کرد و دوبار جهت تدریس در دانشگاه بیروت و لاهور فراخوانده شد و مدتی نیز عضو فرهنگستان ایران بود. سرانجام پس از ۴۵ سال تدریس در سال ۱۳۴۵ ش بازنشسته شد و از آن به بعد تا آخر عمر به تألیف و تکمیل تحقیقات پرداخت.

میرصادق سیدنژاد

همای صفا

به بهانه‌ی درگذشت استاد جلال الدین همایی

صالح و خدایرست به نام «نبات بیگم» مشهور به «ملاباجی». وی... با محبت و مهربانی، اصول و فروع دین و آداب وضو و نماز و روزه و... را به من آموخت. البته این دروس را درخانه نیز پیش پدر و مادرم فراگرفته بودم و او همان یادگرفته‌ها را تکمیل می‌کرد. من در مدت قلیلی در مکتب ملاباجی عمّ جزء (جزء سی‌ام قرآن) را تمام کردم و

درباره‌ی تولد خویش می‌نویسد: «ولایت من حوالی سحرگاه شب چهارشنبه عَزه‌ی رمضان ۱۳۱۷ ق مطابق ۱۳ دی ماه (جدی) ۱۲۷۸ ش... در محله‌ی پاقلعه (از محلات جنوب شرقی اصفهان) در خانه‌ی موروثی پدر (اتفاق) افتاده است... نام اصلی که پدر بر بنده نهاده و در پشت کلام الله مجید ثبت کرده جلال الدین است و نام خانوادگی همایی.

رهاهایی» که به حساب ایجاد سال ۱۴۰۰ ق می‌شود.

سرانجام استاد همایی ساعت ۹ شب شنبه بیست و هشتم تیرماه ۱۳۵۹ ش (مطابق ۶ رمضان ۱۴۰۰ قمری) بر اثر عارضه قلبی چشم از جهان فرو می‌بندد. طبق وصیت استاد پیکر او را فردای همان روز به زادگاهش اصفهان منتقل می‌کنند و در تکیه‌ی «لسان الارض» به خاک می‌سپارند.

● آخرین شعر استاد همایی

آخرین شعر استاد همایی «پایان شب سخن سرائی» نام دارد که در ضمن آن وصف حال خودش را در روزهای پایانی زندگی توصیف می‌کند، آن‌گاه به فرزندان و نوادگانش اندرزهایی می‌دهد. این شعر که در قالب مثنوی و در هفتاد بیت سروده شده است، به وصیت‌نامه‌ی منظوم استاد همایی

ملتی رو به ترقی است که نسل
آینده‌ی آن از گذشته بهتر است.
که پشت دروازه ((نمی‌شود))
و پشت دروازه ((یاس)) ننشینند.

معروف است. در بخشی از آن فرزندان را به بردباری در ماتمش فرا می‌خواند و می‌گوید:

از من به بهشت دور باشید
گر چهره به ماتم خراشید
آن‌گاه همه‌ی آن‌ها را به هم رازی و دم‌سازی و جلب رضای مادر تشویق می‌کند و به نوادگانش توصیه می‌کند در کسب علم و معرفت بکوشند و جوانی را به بیهودگی نگذرانند. در پایان با دعا به فرزندان آن‌ها را به خدا می‌سپارد و از درگاه ربوبی برای خود طلب مغفرت و آمرزش می‌کند.
یا رب به در تو آدم شرمند
از بارگاه سر به زیرافکنده
من بنده‌ی عاصیم تو مولای کریم
عفو از تو روا بود، گناه از بنده

پی‌نوشت‌ها:

۱. همایی نامه، صص ۸ و ۹.
۲. کارنامه‌ی همایی، صص ۸۰ و ۷۹.
۳. ماده تاریخ به شعری می‌گویند که مجموع حروف بیت یا مصرع آن به حساب ایجاد یا تاریخ واقعه‌ای تطبیق کند. اقتباس از فرهنگ معین، ج ۳، ص ۳۸۸۶.

افکار ادبی و مذهبی و فلسفی و عرفانی امام ابو حامد محمد بن محمد بن غزالی را مورد بحث و بررسی قرار دهند.

● مولوی نامه

در این اثر که مشتمل بر دو جلد و بیش از ۱۱۰۰ صفحه است، استاد همایی تلاش کرده است تا افکار و اندیشه‌های مولوی را هرچه بیشتر تبیین نماید.

مقاله اول: عقاید و افکار مولوی در آداب و رسوم اخلاقی و اجتماعی؛

مقاله دوم: عقاید و افکار مولوی در معتقدات مذهبی و مسائل فقهی شرعی؛

مقاله سوم: عقاید و افکار کلامی و فلسفی مولوی؛

مقاله چهارم: عقاید عرفانی یا عشق و عرفان در مسلک مولوی.

● تصحیح و تنقیح التفهیم

ابوریحان

یکی از کارهای ارزشمند استاد همایی تصحیح آثار ارزشمند گذشتگان بود. از جمله آثار گران قدری که وی پس از تصحیح و تحقیق منتشر ساخت کتاب «التفهیم لاوائل صناعة التنجیم» ابوریحان بیرونی است.

● ویژگی‌های استاد همایی

– تقید به احکام الهی

– سخت‌کوشی علمی

● توصیه به جوانان

استاد همایی به جوانان می‌گفت: «بالاخره باید جوان و پیر قدر خودشان را بدانند. کاری بکنید که این عمر شما جز در راه سعادت و مصلحت خودتان و ملت و کشورتان نباشد. من یک چیزی رادلم نمی‌خواهد بشنوم که به جوان‌ها این تلقین بشود که‌ای آقا، ما که به گذشتگان نمی‌رسیم، ما که به استادان نمی‌رسیم. نه من این را نمی‌پسندم. ملتی رو به ترقی است که نسل آینده‌ی آن از گذشته بهتر است. سعی کنید این طور باشید. پشت دروازه‌ی «نمی‌شود» و پشت دروازه‌ی «یاس» ننشینید. فقط یک کلمه از من بشنوید: آقا، از خودگذشتگی می‌خواهد و عشق. باید به علم عشق داشته باشید.»^(۲)

● وفات استاد همایی

قوای جسمانی استاد همایی به دنبال عمری تلاش بی‌وقفه‌ی علمی، اعم از تدریس و تألیف، کم‌کم رو به ضعف نهاد؛ به گونه‌ای که در سی سال آخر عمر از «برونشیت» مزمن رنج می‌برد. اما از اواسط پاییز سال ۱۳۵۸ بیماری استاد همایی شدت بیشتری پیدا کرد، به گونه‌ای که خود ایشان بارها در این ایام به فرزندان ی‌آ‌و‌ر شده بود که «من چند روزی از ماه رمضان مهمان شما هستیم» حتی روزی قبل از وفات ایشان ماده تاریخی^(۳) برای خود می‌سازد و آن را در کنار یادداشت‌هایش قرار می‌دهد و سال وفات خود را با این عبارت بیان می‌کند: «زآشیانه‌ی تن شد

● فعالیت‌های علمی و ادبی

استاد جلال الدین همایی علاوه بر تدریس و تحقیق و تألیف در کارهای علمی مهمی که در زمان حیات ایشان انجام می‌یافت در حد امکان شرکت داشتند، به عنوان مثال استاد همایی در سال‌های ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ در تهیه‌ی مطالب و تراجم احوال و تنظیم و تألیف قسمتی از حرف «الف» لغت نامه‌ی ارزشمند دهخدا به مرحوم علی اکبر دهخدا کمک کردند و در سال ۱۳۲۱ به عضویت فرهنگستان درآمدند. پس از ایجاد مؤسسه‌ی «تحقیق در ادبیات و زبان خارجی» که در سال ۱۳۳۱ باهدف فراهم ساختن زمینه‌ی همکاری بین دانشمندان و محققان رشته‌های مختلف ادبیات و زبان‌های ایرانی راه اندازی شده بود، استاد همایی در کمیسیون دستور زبان و کتاب‌شناسی و انجمن ادبی شرکت فعال داشتند که از جمله‌ی آن‌هاست: شرکت در کنگره‌ی فردوسی، ابن سینا، مولوی، رودکی، و ابوریحان بیرونی.

● آثار و تألیفات استاد همایی

استاد جلال الدین همایی در طول عمر پربرتکت خود علاوه بر تألیف ده‌ها جلد اثر مهم علمی به تصحیح و تحقیق بیش از ده جلد کتاب ارزشمند که هریک به عنوان اثری ماندگار در عرصه‌ی فرهنگ و ادب اسلام و ایران مطرح هستند، پرداخته است که از جمله‌ی آن‌هاست: مثنوی وُلد نامه، التفهیم لاوائل صناعة التنجیم، نصیحة الملوك، مصباح الهدایة و مفتاح الکفایة، طرب خاانه و دیوان حکیم مختاری غزنوی. گذشته از این تألیف بیش از پانزده کتاب درسی و نگارشی، ده‌ها مقاله‌ی ارزشمند در زمینه‌ی ادبیات تاریخ، عرفان، تراجم و دستور زبان، بخشی از کارهای علمی استاد فرزانه علامه همایی است.

● تاریخ ادبیات ایران

استاد همایی اولین کتاب مربوط به تاریخ ادبیات ایران را که مشتمل بر بیش از ۵۸۳ صفحه بود در سال ۱۳۰۸ چاپ کردند. استاد همایی در صدد بودند تا تاریخ ادبیات ایران را از زمان‌های قدیم تا عصر حاضر در پنج مجلد به این شرح تألیف نمایند: جلد اول: از ازمینه‌ی قدیم تا انقراض ساسانیان مشتمل بر سه دوره‌ی هخامنشی اسکندر، اشکانی و ساسانی؛

جلد دوم: از انقراض ساسانیان تا حمله‌ی مغول؛
جلد سوم: از حمله‌ی مغول تا انقراض صفویه؛
جلد چهارم: از انقراض صفویه تا دوران مشروطیت ایران؛

جلد پنجم: از عهد مشروطیت ایران تا زمان حیات استاد؛

اما متأسفانه شرایط و توان و عمر استاد اجازه نداد که این کار را به پایان برساند. فقط جلد اول و قسمتی از جلد دوم را تدوین و سپس منتشر کرد.

● غزالی نامه

در این اثر استاد همایی شرح حال و آثار و عقاید و